

8. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : [навч. посіб.] / Микола Ілліч Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 431 с.

9. Козаченко А.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

References

1. Anishchenko I. V., Pinchuck Yu. B. Otsinka efektyvnosti realizatsii ta finansove zabezpechennia program rozvytku malogo biznesy v regioni, *Ekonomika ta derzhava*, 2005, Vol. 10, pp. 29-33.
2. Varnaliy Z. S., Dryga S. G., Tarangul L. L. *Microkredytvannia malogo pidpreymnytstva*, Irpin': VPTs Kyivskiy Universitet, 2008.
3. Vasylytsiv T. G. *Ekonomichna bezpeka pidpreymnytstva Ukrainy: strategiya ta mehanizmy zmitsnennia*, Lviv: Aral, 2008.
4. Gavryliuk A. M. *Formoovannia systemy upravlinnia ekonomichnoyu bezpekoyu pidpreymnytstva*, *Ekonomika ta derzhava*, 2005, Vol. 10, pp. 43-45.
5. Gorbunov A. A., Kasatkin G. I *Vzaimodeystvie vladnyh i predprinimetskikh struktyr: teoriya i praktika*, Sanktpiterburg: MFIN, 2005.
6. Yermoshenko M. M. *Finanova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zagrozy, strategiya zabezpechennia*, Kyiv: VTs KNTEU, 2001.
7. Zan'ko V. V. *Innovatsiynе pidpreymnytstvo: sytnist', mehanizmy I formy rozvytku*, Vinnytsia: Universum, 2008.
8. Kamlyck M. I. *Ekonomichna bezpeka pidpreymnyt'skoi diyal'nosti*, Kyiv: Atika, 2005.
9. Kozachenko A. V., Ponomariov V. P., Liashenko A. N. *Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya: sushchnost' I mehanizm obespecheniya*, Kyiv: Libra, 2003.

Надійшла 19.02.2014; рецензент: д. е. н. Васильців Т. Г.

УДК 336.77:338.432(045)

В. Р. ВОЛОЩУК

Кам'янець-Подільське відділення ПАТ «Брокбізнесбанк»

А. М. КАЦАН

Хмельницьке відділення «Укрексімбанк»

ТЕНДЕНЦІ КРЕДИТУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

У ринкових умовах банківські установи мають стати активними учасниками і партнерами у кредитуванні сільськогосподарських підприємств. Для подолання труднощів у секторі сільськогосподарського кредитування необхідно максимально враховувати особливості аграрного виробництва та кругообігу засобів виробництва при виборі форм і методів кредитування; базові принципи кредитування й об'єктивні вимоги галузі щодо обґрунтованості строку, обсягу, вартості кредиту, своєчасності його надходження, порядку погашення та сплати відсотків за користування ним; сприяти поширенню використання важливих для сільськогосподарських підприємств видів кредиту.

Ключові слова: форми, методи, кредит, проценти, ставки, капітал, банк.

V. R. VOLOSHCHUK

Kamyanets-Podilsky PJSC "Brokbiznesbank"

A. M. KATSAN

Khmelnytsky Branch "UkrEXIMBank"

TRENDS IN LENDING AGROINDUSTRIAL PRODUCTION

In market conditions bank institutions must become active participants and partners in crediting of agricultural enterprises. For overcoming of difficulties in the sector of the agricultural crediting it is necessary maximally to take into account the features of agrarian production and circulation of capital at the choice of forms and methods of crediting goods; base principles of crediting and objective requirements of industry in relation to validity of term, volume, credit cost, to the timeliness of receipt, order of redemption and payment of percents for the use by him; instrumental in distribution of the use of important for agricultural enterprises types of credit.

Keywords: forms, methods, credit, interest rate, equity, bank.

Постановка проблеми. Нестабільність економічної ситуації в державі негативно вплинула на сферу банківського кредитування. Банківські установи, які постраждали у кризовий період від неповернення позик, з пересторогою ставляться до кредитування, особливо сільськогосподарських підприємств. Незважаючи на життєво державною заходи процес кредитування господарюючих суб'єктів даної галузі майже призупинився, динаміка процентних ставок залишається невідконтрольною, кредитна політика є досить слабкою ланкою державного регулювання, а теоретичне підґрунтя даного питання не відповідає вимогам сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання кредитування аграрних підприємств є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців, зокрема: В.М. Алексейчука, О.Д. Василика, М.Я. Дем'яненка, С.С. Осадця, А.М. Поддєрьогіна, П.Т. Саблука та ін.

Аналізуючи кількісні та якісні параметри кредитного забезпечення аграрних підприємств, бачимо, що вони не відповідають сучасним потребам і не враховують повною мірою об'єктивних економічних інтересів аграрних підприємств. Через незначні обсяги, короткостроковість та високу вартість кредитних коштів існуюча система кредитного забезпечення не дає можливості своєчасно й у повному обсязі забезпечити аграрні підприємства необхідними кредитними ресурсами.

Формулювання цілей статті – виявлення особливостей та тенденцій кредитування агропромислового виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна банківська система України історично формувалась на принципах залучення національного і зарубіжного капіталу в ресурсну базу банків і трансформації цього капіталу на потребу економіки. Відповідно до цього формувались і системні відносини між банками і реальним сектором економіки, між банками та державою і іншим країнами.

Продовжилось зростання розміру власного капіталу банківської системи України за рахунок збільшення статутного капіталу окремими банками. Сукупний обсяг власного капіталу банків залишається меншим за статутний капітал, що пояснюється значними обсягами накопичених збитків протягом 2009–2011 років. В цілому, за 2012 рік розмір власного капіталу зріс на 9,5% (14,7 млрд грн) і станом на 01.01.2013 р дорівнював 170,2 млрд грн.

Активи банківської системи продовжили своє зростання, і за 2012 рік їх розмір збільшився на 6,9% до 1 127,2 млрд грн. Протягом 2012 року відбувалось зростання інвестиційного портфелю банків. Зокрема, за результатами звітного року розмір загального портфелю торгових цінних паперів та цінних паперів в портфелях банків на продаж збільшились на 49,41% (5,78 млрд грн) та на 10,95% (7,19 млрд грн).

В той же час, балансова вартість кредитного портфелю банків зменшилась на 14,68%, або на 119,48 млрд грн. Таким чином, частка кредитів у сукупних активах протягом 2012 року знизилась на 15,60% з 77,20% до 61,60%. Велика частка активів банківської системи продовжує знаходитись в грошових коштах та їх еквівалентах (14,62% станом на 01.01.2013 р.). Попит на кредитному ринку України представляється обсягами споживання кредитних послуг фізичними і юридичними особами.

Таблиця 1

Динаміка банківського кредитування сільгоспвиробництва

Показники	Роки									Відношенн я 2012 до 2004 р.,%
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Кредити надані – всього, млн грн.	96 945	156 268	268 294	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	8,4р
із них: кредити, що надані суб'єктам господарювання	72 875	109 020	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	8,4
в т.ч. підприємствам АПК	7500	9210	12500	16341	28812	26026	26545	34143	36488	4,9
Питома вага кредитів підприємств АПК в наданих суб'єктам господарювання, %	10,3	8,5	7,5	6,0	6,1	5,5	5,3	6,0	6,0	-4,3

Слід відмітити, що у 2009–2012 рр. кредитний портфель банків залишається майже на одному рівні, такого приросту як у 2007–2008 рр. не відбувається, що пояснюється обмеженням активних операцій банків. Станом на 01.01.2012 банками України було видано кредитів на 825 320 млн грн, що на 70 290 млн грн більше ніж на 01.01.2011, збільшення складає 9,3%.

Слід зазначити, що більшість українських банків розпочали активне кредитування підприємств аграрного сектору економіки тільки п'ять років тому. За даними наведеними в табл. 1 протягом останніх дев'яти років обсяги кредитування зросли у 8,4, а підприємств АПК у 4,9 разів. Однак питома вага їх становить на даний час тільки 6 відсотків і за аналізований період зменшилась на 4.3 відсотка. Тобто можна відмітити, що темпи зростання обсягів кредитування в аграрному секторі вдвічі нижчі від загальних.

Банківське кредитування аграрної сфери визначається рядом особливостей притаманних даному сектору. Серед них: сезонність виробництва, застарілість матеріально-технічної бази, низькі ціни на кінцеву продукцію, великий період кругообігу капіталу. Крім того, не надто високий рівень прибутковості аграрного виробництва, повільний обіг його капіталу потребують збільшення термінів залучення кредитних ресурсів і зниження при цьому плати за кредит. Низький рівень технічного забезпечення підприємств та застосування застарілих, малоефективних технологій також вимагають чималого обсягу позики. Аграрним підприємствам, порівняно з підприємствами інших галузей, важче отримати доступ до кредитів через обмежену кількість об'єктів, які можуть слугувати заставою, та обмеженість кредитних ресурсів банківських установ. Проте не менш важливою перешкодою залишається нестабільний та обмежений характер

фінансового ринку України. У державі лише починає розвиватися інститут комерційної іпотеки, відповідно, невідомо скільки знадобиться часу для запровадження земельної іпотеки.

На жаль, вплив кризи відчутно позначився на взаєминах банків та аграріїв: з'явилася нова кредитна політика. Дефіцит ліквідності, збільшення кредитних ринків, відсутність компенсації відсоткових ставок з боку держави – ці складові призвели до збільшення відсотків за кредити.

Не можна не відмітити суттєвий вплив на стан кредитного ринку фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. В ці роки спостерігається значне підвищення ставок по кредитних операціях в національній валюті, загальне зменшення обсягів активів банків, збільшення резервних фондів під кредитні операції, внаслідок чого збільшилися витрати і банки отримали негативні результати діяльності.

Обсяг кредитів, наданих населенню в іноземній валюті, за підсумками 2012 року вперше з 2003 року став меншим порівняно з відповідним показником у національній валюті. В цілому динаміка банківського кредитування в 2012 році супроводжувалася нівелюванням валютних диспропорцій, накопичених напередодні кризи 2008 року.

Зазначене вище відповідним чином відобразилося на валютній структурі кредитного портфеля банків. Так, за станом на 01.01.2013 частка кредитів в іноземній валюті в загальному їх обсязі знизилася з 40,7 % до 37,0 %. Зменшення доларизації кредитного портфеля банків сприяло підвищенню потенціалу банківської системи в протидії зовнішнім потрясінням.

Кредитні ставки постійно змінюються, останнім часом вони мають тенденцію до збільшення, у 2012 році ставка для фізичних осіб збільшилася на 6,9%, а для юридичних осіб збільшилася на 12,6% порівняно з 2010 роком. Така ситуація пов'язана зі збільшенням вартості кредитних ресурсів, зокрема ставок по депозитах.

Аналізуючи ставки кредитів в національній валюті, можна помітити, що на початок 2008 року ставки знизилися до 13%, а на початок 2009 року вони збільшилися до 29%, таке різке підвищення спричинене фінансово-економічною кризою, як наслідок падіння курсу національної валюти. Після 2009 року ставки поступово знижувалися і в 2011 році становили 15,7%, в основному за рахунок політики НБУ спрямованої на рефінансування комерційних банків для підтримки їх ліквідності. Після цього динаміка ставок за кредитами у гривні йде на збільшення і станом на листопад 2011 року ставки становлять 20,8%, такі зміни у ставках банків можна пояснити дефіцитом національної валюти на міжбанківському кредитному ринку.

Як свідчать наведені дані ставки по кредитах в іноземних валютах суттєво не змінилися протягом цих років, та на початок 2012 року вони зменшилися порівняно з 2011 роком, до 7,2% в зв'язку із зменшенням обсягів кредитування в іноземній валюті. Кредитні ставки постійно змінюються, останнім часом вони мають тенденцію до збільшення, у 2012 році ставка для фізичних осіб збільшилася на 3,7%, а для юридичних осіб збільшилася на 1,6% порівняно з 2011 роком. Середні кредитні ставки для суб'єктів господарювання – 19,8 %, середні кредитні ставки для фізичних осіб – 31,0%.

Незважаючи на те, що ставки по кредитах мають тенденцію до збільшення, попит на кредити серед суб'єктів господарювання залишається досить високим. Долаючи кризу банківський сектор починає незначними темпами відновлювати до кризовий рівень результатів діяльності, так на початок 2011 року збитки зменшилися на 34%, а на початок 2012 року ще на 20% порівняно з початком 2010 року. Збиток банківської системи значно скоротився, а збільшення обсягу чистого операційного доходу було наслідком нарощування дохідної бази при збереженні високих показників процентної маржі та спреда.

У процесі розвитку ринкових відносин підприємства аграрного сектору стали більш залежними від системи кредитування. Для підприємств із сезонним виробництвом, якими є сільськогосподарські підприємства, важливо, щоб власні та залучені кошти перебували у сприятливому для виробництва співвідношенні. В Україні ж сільськогосподарські товаровиробники майже постійно перебувають під тиском несприятливого економічного клімату.

У процесі господарської діяльності практично у кожного підприємства виникає необхідність отримання кредиту. Постійна потреба цієї галузі економіки у зовнішніх коштах продиктована сезонністю виробництва, тобто великим розривом між часом вкладення коштів і їх поверненням після продажу продукції, залежністю від природних умов та стихійних сил природи, високою капіталомісткістю, порівняно низькою фондовіддачею, так наприклад, комбайни для збирання зернових культур використовуються найбільше 30–35 днів в році.

До вищезазначених причин додається ще й непоінформованість сільськогосподарських підприємств про роботу банків, недостатні знання керівників-аграрників у сферах сучасних економічних наук, ріст заборгованості сільськогосподарських підприємств перед банками за кредити, високий рівень зносу (70–80%) та моральної застарілості основних засобів, що ускладнює питання застави.

Кредитування агропромислового комплексу особливо актуальне на початку весняно-польових робіт. Більшість сільськогосподарських підприємств не може розпочати посівну без допомоги банків. Керівництво фінансових установ запевняє, що кредитували та кредитуватимуть сільське господарство. Єдиною умовою є нормальний фінансовий стан підприємства. Проте, висока вартість кредитних коштів має об'єктивне пояснення – висока ризиковість даних операцій.

Зокрема, наприклад, до останнього часу «Брокбізнесбанк» мав позитивний досвід та бездоганну репутацію фінансової установи, протягом 23 років довіряли корпоративні клієнти, які представляли вагомий галузі економіки, малий і середній бізнес, населення України. Брокбізнесбанк має великий кредитний портфель, який на початку року становив понад 26 млрд гривень. За обсягом кредитів банк посідає 8-е місце серед 180 банків України. Серед позичальників банку – багато підприємств агропромислового сектору, а також громадяни, які за кредитні кошти придбали житло [1].

Віднесення ПАТ «Брокбізнесбанк» та «Реал банк» до категорії неплатоспроможних було зумовлено, зокрема, зменшенням до мінімального рівня розміру регулятивного капіталу та нормативів капіталу банків, а також невиконанням ними протягом 10 робочих днів поспіль своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами [3].

На даний час одне з лідируючих місць на ринку кредитування підприємств усіх галузей економіки посідає АТ «Укрексімбанк». Банк активно кредитує підприємства реального сектору економіки, а саме підприємства промисловості, оптової та роздрібною торгівлі; сфери послуг, будівництва, сільського господарства [2].

АТ «Укрексімбанк» – це публічне акціонерне товариство, 100% акцій якого належать державі в особі Кабінету Міністрів. Структура АТ «Укрексімбанк» складається з Головного банку, 29 філій та 95 відділень (станом на 01.11.2013) і охоплює практично всю територію України. За кордоном працює 2 представництва Банку – у Лондоні та Нью-Йорку. Від дня заснування Банк незмінно входить до групи найбільших системних банків України, має найрозгалуженішу в Україні мережу банків-кореспондентів (понад 850 банківських установ у різних країнах світу).

За обсягами кредитування корпоративних клієнтів Банк посідає третє місце серед банків України і входить в п'ятірку найбільших банків України. Кредитування корпоративного бізнесу є одним із пріоритетних напрямків діяльності АТ «Укрексімбанк» і базується на принципах партнерства, що сприяє розвитку економіки України та бізнесу клієнтів.

АТ «Укрексімбанк» пропонує: широкий асортимент кредитних продуктів та гнучкий підхід до клієнтів; великі можливості вибору джерел фінансування та валют кредитування; роботу в рамках Генеральної угоди, яка укладається на тривалий термін і дозволяє скоротити терміни розгляду окремих кредитних проєктів, та мінімізувати витрати позичальників, пов'язані з оформленням договорів забезпечення; можливість використання систем дистанційного обслуговування для прискорення документообігу між банком та клієнтами за кредитними операціями.

Основні види кредитів для корпоративного бізнесу: овердрафт за рахунками суб'єктів господарської діяльності; фінансування інвестиційних проєктів, проєктне фінансування; фінансування оборотного капіталу; кредити за програмою енергозбереження ЄБРР; кредитування за допомогою платіжних карток.

Враховуючи характер потреб підприємств у кредитних коштах та особливості кредитного проєкту, фахівці банку пропонують найбільш зручну форму кредитування, а саме:

- у випадках, коли виникає разова потреба в кредитних коштах, найбільш прийнятною формою кредитування є кредит: надання кредитних коштів здійснюється в межах обумовленої в кредитному договорі суми у національній чи іноземній валюті, а погашення кредиту проводиться відповідно до встановленого графіку;

- якщо потреба в кредитних коштах виникає поступово по мірі виконання кредитного проєкту (наприклад, при фінансуванні інвестиційного проєкту), позичальнику може бути відкрито невідновлювану кредитну лінію – кредит з поетапною «вибіркою» кредитних коштів без можливості повторної вибірки сум, внесених позичальником для погашення кредиту; при цьому, вибірка та погашення кредиту відбувається відповідно до встановленого графіку;

- у разі якщо позичальник має постійну потребу в кредитних коштах (як правило, це фінансування поточних виробничих потреб підприємства та операції з використанням корпоративних платіжних карток) найбільш доцільною формою кредитування є відновлювана кредитна лінія, відповідно до умов якої внесені позичальником суми коштів в погашення кредиту можуть знову надаватись йому в позику в межах встановленого ліміту кредитування.

Розмір суми кредиту (ліміту кредитної лінії), строки кредитування, графіки надання кредитних коштів та погашення кредитів та інші умови кредитування визначаються з урахуванням особливостей кредитного проєкту, виду діяльності підприємства, обсягів виробництва і реалізації продукції, надходжень на рахунки позичальника, кредитоспроможності позичальника, наявності забезпечення тощо.

Висновки. Незважаючи на збільшення депозитної бази банків і вжиття Національним банком України комплексу заходів, спрямованих на підтримку процесів економічного розвитку, кредитна активність банків відновлювалася недостатньо високими темпами. Зростання загального обсягу кредитування відбулося виключно завдяки залученню кредитів суб'єктами реального сектору економіки.

Значний рівень ліквідності в умовах недостатньо активного використання вільних коштів окремими банками обмежує можливості Національного банку України здійснювати підтримку ліквідності тих банків, які активно працюють на ринку і сприяють поновленню процесів економічного зростання.

Підводячи підсумок наведеному вище, можна сказати, що вимоги щодо дотримання малими

підприємствами банківського кредиту в аграрній сфері не відповідають реальному стану та спонукають до пошуку якісно нових підходів та механізмів їх кредитування.

Література

1. Кредит на придбання нового обладнання/устаткування для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bankbb.com.ua/ua/business/loans-corporate/loans/oborudovaniya-biznesa/>
2. Кредити корпоративному бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eximb.com/ukr/corporate/loans/>
3. Національний банк України визнав ПАТ "Брокбізнесбанк" та "Реал банк" неплатоспроможними [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=5950649&cat_id=55838
4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України (із змінами та доп.). – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14&p=1258284687440561> - 23.02.2011. - Назва з екрану
5. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45294

References

1. Kredyt na przydbania nowego obladnannia/ustatkuvannia dla biznesu. URL: <http://www.bankbb.com.ua/ua/business/loans-corporate/loans/oborudovaniya-biznesa/>
2. Kredyty korporatyvnomu biznesu. URL: <http://www.eximb.com/ukr/corporate/loans/>
3. Natsionalnyi bank Ukrainy vyznav PAT "Brokbiznesbank" ta "Real bank" neplatospromozhnymy. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=5950649&cat_id=55838
4. Pro banky i bankivsku diialnist : zakon Ukrainy iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14&p=1258284687440561> - 23.02.2011.
5. Methodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia systemy ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45294

Надійшла 21.02.2014; статтю представляє к. е. н. Рудик В. К.